

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

VU Bibliotheek

This is a postprint of

Verzamelde redes; een bibliografie (Actueel)

Pieterse, L.J.A.

Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht, 2011(1907), 9-11

Published version: no link available

Link VU-DARE: <http://hdl.handle.net/1871/47405>

(Article begins on next page)

NTFR 2011/1907 Verzamelde redes; een bibliografie

NTFR2011-1907

Verzamelde redes;

mr. L.J.A. Pieterse

Wie wordt benoemd tot hoogleraar ontkomt niet aan het uitspreken van een oratie ofwel inaugurele rede, al bestaan er uitzonderingen. De rede die de hoogleraar doorgaans enkele maanden na zijn benoeming houdt, kan een hoog wetenschappelijk gehalte hebben, maar dat hoeft niet het geval te zijn. Soms beperkt de tot het ambt geroepene zich ertoe om in een min of meer appetijtelijk verhaal duidelijk te maken op welke terreinen zijn onderzoek de komende jaren zal zijn gericht. Dat aspect komt evenwel niet in iedere rede tot wasdom, maar vaak laat het zich gemakkelijk raden welke rechtsgebieden de benoemde hoogleraar verder zal exploreren. De plechtigheid die zo'n openbaar college is, markeert in ieder geval een feestelijke en ook met rituelen geladen gebeurtenis die het aanvaarden van een leeropdracht stellig kan worden genoemd.

[\[1\]](#)

1. Fiscale oraties en afscheidsredes

De afgelopen decennia zijn meer dan honderdvijftig inaugurele redes uitgesproken die het belastingrecht tot onderwerp hebben. Tot 1960 zijn er 23 van dergelijke redes bekend. Na die tijd

[\[2\]](#)

is het aantal intreecolleges flink gestegen als gevolg van de 'onrustbarende toename' van de populatie hoogleraren belastingrecht, zoals C.F.P. Stutterheim de stijging ooit typeerde.

[\[3\]](#)

Bijna altijd wordt de tekst van zo'n voordracht – in al dan niet gewijzigde vorm – aan het papier toevertrouwd. Als het geschrevene wordt gepubliceerd, betreft dat veelal een geschrift dat in een niet al te grote oplage wordt gedrukt en verspreid, en daardoor bestaat de kans dat de boodschap van de professor wat uit beeld blijft voor het grote publiek. Om de fiscale massa die de gepubliceerde redes herbergt blijvend toegankelijk te maken, zijn zij bijna allemaal ontsloten. Het resultaat daarvan is neergelegd in het boek: *Fiscale oraties en afscheidsredes. Een bibliografie*.

[\[4\]](#)

De redes zelf zijn bijna allemaal digitaal beschikbaar. De inhoud van al het materiaal is op de gebruikelijke wijze te doorzoeken, zodat een ieder iets van zijn gading zal kunnen vinden. Deze vormgeving en onttrekking aan de vergetelheid, is met recht een vorm van historiografie te noemen, zoals eens, zij het in een ander verband, is opgemerkt.

[\[5\]](#)

2. Inhoud: veel interessant materiaal

Degene die de bibliografie en zijn digitale toebehoren doorneemt, zal bemerken dat er heel veel interessant materiaal kan worden aangetroffen, ook in oude redes. Zo gaat H.J. Hellema ('een scherpzinnig en kritisch jurist'

[\[6\]](#)

) in het najaar van 1941 in zijn college op zoek naar de rechtsgrond van zogenoemde fiscaalrechtelijke privileges ('voorrechten' bij de invordering van belastingen). Hij komt tot de conclusie dat de rechtsgrond moet worden gezocht in de bijzondere aard van de vordering,

'waarbij voor het privaatrecht (...) ontwikkelde beginselen, als algemeene beginselen tevens voor het fiscaalrecht zullen behooren te gelden', zoals hij het op de laatste bladzijde van de gepubliceerde versie van zijn rede uitdrukt.

[7]

In die versie wordt overigens met geen woord gerept over de omstandigheden waaronder de plechtigheid werd gehouden. Het mag een feit van algemene bekendheid worden genoemd dat ons land in het jaar dat deze rede werd uitgesproken, bezet was. In zijn boekaankondiging en bespreking van deze inaugurele rede beperkt M.J.H. Smeets zich wat het 'politieke klimaat' betreft tot de observatie dat '(v)erschillende van de belastingmaatregelen welke in den laatsten tijd in Nederland zijn getroffen, eveneens slechts (kunnen) worden verklaard, indien men uitgaat van de algemeene economische politiek, welke thans in ons land wordt gevolgd'.

[8]

Een passage die door stilistische schoonheid wordt gekenmerkt, al valt er meer dan dat over te zeggen

[9]

, maar daarover wellicht een andere keer. Om terug te keren naar orator Hellema: hij heeft (wel) werk gemaakt van 'lezing en herlezing' van de beginselverklaring van de Vrije Universiteit, hetgeen hem, zoals hij laat weten, met 'schroom en dankbaarheid'

[10]

vervulde (de individualist Hellema wees later overigens 'een eervolle benoeming als raadsheer in de belastingkamer van de Hoge Raad der Nederlanden met grote beslistheid van de hand'

[11]

). In de enkele jaren later uitgesproken oratie van M.J.H. Smeets wordt wel aandacht besteed aan beschouwingen die zijn 'doortrokken van de nationaal-socialistische levensopvatting'

[12]

, al is de analyse uitsluitend belastingkundig van aard.

3. Enkele bevindingen

De meeste inaugurele redes (ruim dertig) zijn in Rotterdam uitgesproken, met Leiden als goede tweede. De variëteit aan gekozen onderwerpen is enorm, al valt op dat de wat amorfe categorie 'algemene aspecten van de belastingwetgeving' goed scoort. Hetzelfde geldt voor de inkomstenbelasting die eveneens op grote belangstelling mag rekenen. Het zou trouwens heel aardig kunnen zijn om de kwaliteit van de gepubliceerde oraties eens te onderzoeken, op vergelijkbare wijze als die waarop H.E.B. Tijssen in zijn proefschrift juridische dissertaties onder de loep heeft genomen.

[13]

Daarbij zou dan onder meer aan de orde kunnen komen of methodologische keuzes zijn verantwoord en in hoeverre een adequate probleemstelling aanwezig is

[14]

, maar die niet eenvoudige opdracht heb ik mezelf niet gegeven. Wel is het zo, om een (andere) bevinding te noemen, dat het aantal bijzonder hoogleraren

[15]

in de loop van de tijd is gegroeid, al is die toename – sinds de jaren zeventig – een algemene tendens aan de juridische faculteiten.

[16]

Een bijzonder hoogleraar heeft niet altijd een benijdenswaardige positie. Hij beschikt immers doorgaans niet over een wetenschappelijk staf en zal daardoor ook nauwelijks zelfstandig onderzoeksprogramma's kunnen realiseren.

[17]

Zo'n functionaris zal meestal niet veel meer dan één dag of twee dagen per week op de universiteit te vinden zijn, zodat hij in beperkte mate deel zal uitmaken van de *community*. Ook dat lijkt een nadeel. In de wandeling wordt dan ook wel gesproken over 'taxiprofessoren', dat wil zeggen: 'bijzondere hoogleraren met een goed betaalde baan in het bedrijfsleven die zo nu en dan met een taxi naar de universiteit komen om daar voor een aantal hen onbekende studenten een betoog te houden en vervolgens de campus weer schielijk per taxi te verlaten om hun dagelijkse werk op te pakken. Zo'n bijzonder hoogleraarschap, waarbij het hoofdzakelijk om de titel zal gaan,

lijkt niet de juiste taakvervulling en daar zal de universiteit waarschijnlijk weinig nut van hebben'.
[\[18\]](#)

Daarmee is beslist niet gezegd dat deze voor de universiteit betrekkelijk goedkope arbeidskrachten die veelal worden aangesteld door wetenschappelijke verenigingen van de universiteiten zelf, stichtingen en verenigingen die zijn opgericht ter nagedachtenis van een (illustrer) persoon of een andere instantie

[\[19\]](#)

, de universiteit en de studenten niet ook de nodige voordelen bieden. Deze vakspecialisten kunnen voor een fris geluid uit de beroepspraktijk zorgen en kunnen mede voorkomen dat de universiteit een gesloten bolwerk wordt.

4. Dankwoorden

Om de losse toon vast te houden, maak ik een paar opmerkingen over de 'aftiteling' van redes. Voordat het 'Ik heb gezegd' of een van creativiteit getuigende variant daarop ('Eén uur in de middag. Mijn uur is om'

[\[20\]](#)

of wat te denken van het eveneens speelse: 'Voor vandaag is dit genoeg'

[\[21\]](#)

), op het papier verschijnt en ook wordt uitgesproken, richt de hoogleraar zich eigenlijk altijd met enkele woorden tot degenen die de benoeming mogelijk hebben gemaakt ('Allereerst wil ik een ieder die betrokken is geweest bij mijn benoeming danken voor het in mij gestelde vertrouwen'

[\[22\]](#)

). Uiteraard worden ook de wetenschappelijke voorgangers en (andere) leermeesters afgezegd ('Jouw invloed op mij is zo groot geweest dat ik zelfs enkele jaren na mijn vertrek uit Den Haag een Stibbeaan wel eens heb horen verzuchten: 'Rudolf, je bent hier geen conclusie voor Jan van Soest aan het voorbereiden'

[\[23\]](#)

). Bijna altijd worden ook de studenten nog even toegesproken ('U geldt naar aloud gebruik de laatste toespraak'

[\[24\]](#)

; 'Vanaf januari hoop ik u de liefde voor beide vakken bij te brengen. Maar nu eerste, een biertje!'

[\[25\]](#)

), want zonder 'studenten heeft een leraar, dus ook een hoogleraar, geen voedingsbodem en dus geen toekomst'.

[\[26\]](#)

In de moderne tijd mogen ook de naasten van de kersvers benoemde hoogleraar op enige aandacht rekenen ('Elisabeth, zonder jouw niet aflatende steun zou ik hier zeker niet hebben gestaan'

[\[27\]](#)

). Dat leidt niet zelden tot vermakelijke teksten ('In de lijst van alle leerlingen die tot dan toe de school hadden bezocht, staat achter mijn naam – na de datum van vertrek – tussen haakjes vermeld: 'afgeschreven'. Je ziet dat het toch nog goed gekomen is'

[\[28\]](#)

). De vraag rijst echter wel of 'heel juridisch Nederland moet meegenieten van de ode aan kat en kamergenoot'

[\[29\]](#)

, zoals een columnist zich onlangs – en niet zonder reden – afvroeg. Een enkele keer zal de hooggeleerde overigens liever niet willen worden herinnerd aan de met zorg gekozen persoonlijke woorden die slaande ruzies en een echtscheiding later, weinig voorspellende waarde blijken te hebben gehad.

5. Tot besluit

De kleine rondgang die ik langs enkele aspecten van het fenomeen fiscale oratie (en afscheidsrede) heb gemaakt, besluit ik met enkele van de woorden die de uitgever op de achterzijde van het boek heeft afgedrukt: 'Wat de samensteller en inleider van dit boek, deze

bibliografie, heeft bewogen om zo veel waardevolle oraties en afscheidsredes te ontsluiten, zal ook, zo schatten wij in, voor hemzelf wel niet helemaal duidelijk zijn’.

[\[30\]](#)

Een opmerking die wel eens steekhoudend zou kunnen zijn. Maar wat daar verder van zij, als samensteller prijs ik mij gelukkig dat er een uitgever is die bereid is ook iets uit te geven wat minder gebaande paden betreedt. De bibliografie – het boek zelf – is (ook) in digitale vorm beschikbaar en kosteloos te raadplegen via de website van de uitgever.

[\[31\]](#)

[\[1\]](#) Zie daarover: M.B.A. van Hout, ‘Van tabbaard tot toga’, in: L.J.A. Pieterse (red.), Van Mens tot Mens. (Vriendenbundel Harrie van Mens), Sdu Uitgevers, Den Haag 2011, p. 135 e.v.

[\[2\]](#) Zie voor een amusante column over het leven van een fictieve hoogleraar Schenkingsrecht, waarin het eigenzinnige en vrije leven van de jaren zestig naar voren komt: E.H. Hondius, ‘Bernard Ros (1933-2008): Herinnering aan de jaren zestig’ (Column), AA 2009, p. 315 (‘Bernard had zich in 1969 in een onbewaakt ogenblik tot buitengewoon hoogleraar (...) laten benoemen’).

[\[3\]](#) C.F.P. Stutterheim, ‘Taalwetenschap en rechtswetenschap’, in: ‘t Exempel dwinght (Opstellen aangeboden door vrienden en vereerders aan prof. mr. I. Kisch ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag), W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1975, p. 358.

[\[4\]](#) Sdu Uitgevers, Den Haag 2011. Zie daarover ook: L.J.A. Pieterse, ‘Fiscale oraties en afscheidsredes. Enkele fenomenologische notities’, WFR 2010/6849, p. 316-322.

[\[5\]](#) Cornelis Verhoeven, De mythe van het schrijverschap, BZZTöH, Den Haag 1980, p. 15.

[\[6\]](#) H.J.W. Klein Wassink, ‘Prof. Mr. H.J. Hellema (14 november 1941 – 14 november 1970)’, MBB 1970/11-12, p. 177. Zie nader over deze jurist: H.J.W. Klein Wassink, ‘Ambtsjubileum prof. mr. H.J. Hellema’, WFR 1966/4827, p. 997-998

[\[7\]](#) H.J. Hellema, De rechtsgrond der fiscaal-rechtelijke privileges (oratie Amsterdam VU), Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1941, p. 34.

[\[8\]](#) Weekblad 1942/3636, p. 112.

[\[9\]](#) Zie over het universitaire leven in de oorlogstijd: Peter Jan Knegtman, Professoren van de stad. Het Athenaeum Illustre en de Universiteit van Amsterdam, 1632-1960, Amsterdam University Press, Amsterdam 2007, p. 357 e.v. Zie over deze periode ook: P.H.J. Essers, ‘Fiscale oorlogsarresten’, in: J.L.M. Gribnau (red.), Principieel belastingrecht. Liber Amicorum Richard Happé, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2011, p. 31 e.v.

[\[10\]](#) H.J. Hellema, a.w., p. 35.

[\[11\]](#) H.J.W. Klein Wassink, a.w., p. 177.

[\[12\]](#) M.J.H. Smeets, De ontwikkeling van de inkomstenbelasting (oratie Tilburg), Bergmans, Tilburg 1946, p. 16.

[\[13\]](#) H.E.B. Tijssen, De juridische dissertatie onder de loep. De verantwoording van methodologische keuzes in juridische dissertaties (diss. Tilburg), Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2009.

[\[14\]](#) Zie daarover ook H.E.B. Tijssen in WPNR 2009/6319.

[\[15\]](#) Een bijzondere leerstoel is een (wettelijk) fenomeen dat in 1905 is geïntroduceerd (zie daarover: Peter Jan Knegtman, a.w., p. 285 e.v.)

[\[16\]](#) Het aantal bijzonder hoogleraren is onlangs geïnventariseerd: ‘De teller stopte bij 122 en de lijst is niet eens volledig’, aldus Maarten Evenblij, ‘Juridische Campina-hoogleraren’, Mr. 2011/6-7, p. 64 e.v.

[\[17\]](#) A.A. van Velten, Klik zei de muis en weg was het huis (afscheidsrede Amsterdam VU), Kluwer, Deventer 2009, p. 49. Zie voor een nadere bezinning op de inhoud van het gewone hoogleraarschap aan de Nederlandse juridische faculteiten: N.C. van Oostrom-Streep, Tussen Scylla en Charybdis. Op zoek naar koers en waarde in het juridisch onderwijs (oratie Utrecht), Maklu, Apeldoorn/Antwerpen 2010.

[\[18\]](#) A.A. van Velten, a.w., p. 49.

- [19] Bijvoorbeeld een advocatenkantoor of een uitgever.
- [20] Aldus D.W.F. Verkade, Het belang van een bagatel (afscheidsrede Nijmegen), Ars Aequi Libri, Nijmegen 2002, p. 28.
- [21] J.C.K.W. Bartel, Objectief of subjectief (oratie Rotterdam), Kluwer, Deventer 1987, p. 28.
- [22] R.P.C. Cornelisse, De toekomst van de vennootschapsbelasting (oratie Amsterdam UvA), Vosiuspers UvA, Amsterdam 2001, p. 29.
- [23] R.J. de Vries, (On)buigzaamheid van de vennootschapsbelasting. Een beschouwing over de dynamiek van onbuigzaamheids- en buigzaamheidskenmerken van de vennootschapsbelasting (oratie Leiden), Kluwer, Deventer 2000, p. 55.
- [24] M.J.H. Smeets, a.w., p. 26.
- [25] A.I.M. van Mierlo, De fiscus als schuldeiser tijdens faillissement (oratie Rotterdam), Law & Practice Publishers, Deventer 1994, p. 43.
- [26] M.W.C. Feteris, Formeel belastingrecht: van vondeling tot troetelkind (oratie Rotterdam), Kluwer, Deventer 1995, p. 30.
- [27] R.J. ter Hoeven, De zin en onzin van fair value in de jaarrekening; de zoektocht naar natuurlijke breuklijnen in het historische kostprijsoppervlak (oratie Groningen), Groningen 2006, p. 51.
- [28] R.T.G. Verstraaten, Het begrip schenking in de zin van de Successiewet 1956 (oratie Nijmegen), Kluwer, Deventer 2001, p. 19.
- [29] E.H. Hondius, 'Beste Mien' (Column), AA 2011, p. 429.
- [30] L.J.A. Pieterse, Fiscale oraties en afscheidsredes. Eenbibliografie, Sdu Uitgevers, Den Haag 2011.
- [31] Zie: www.rechtinfiscaal.nl.